

Téma židovství v díle Hostovského a román *Dům bez pána*

Jiří Holý

Univerzita Karlova, Praha

1.

Téma židovství nehrálo v životě a díle Egona Hostovského takovou roli jako třeba u Karla Poláčka, Arnošta Lustiga nebo Arnošta Goldflama. Nicméně jde o téma výrazné, které se promítá zejména do jeho předválečné tvorby. Vyjádřil se k němu v posledních měsících svého života v rozhovoru s A. J. Liehmem:

Sám jsem se ptával, odkud se v mých prvních knížkách vzaly židovské motivy. Moje rodina byla přece zcela asimilovaná a k židovskému celku příslušela celkem vzato spíš z tradice a ze setrvačnosti. Nikdy v dětství, ani později jsem neslyšel protižidovskou nadávku a nesetkal jsem se s žádnou formou antisemitismu. A přece se mi už asi od sedmnácti let zdálo, že se (a také moji příbuzní) přece jen čímsi liším od svých přátel a známých. [...] V té době jsem si oblíbil učeného rabína z Náchoda, pozdějšího vrchního rabína ČSR Dr. Gustava Sichera. [...] Když už jsem byl na vyšším gymnáziu a nechodil do náboženství, stýkal jsem se s ním dál, a tehdy mi půjčil sbírku Otokara Fischera Hlasy. Neměl jsem ponětí, že Otokar Fischer byl Žid (LIEHM 1990: 388).

Židé se dosud v nové české literatuře objevovali v podobě romanticko-exotické (Mácha, Sabina; v těchto stopách pokračovali například Karásek a Nezval), jako bezcitní vesničtí lichváři (Kosmák, Mrštíkové, Holeček a jiní), ušlechtilí čeští patrioti (J. J. Kolár, Vrchlický) a ojedinele také humorně vidění chudí venkované (Rakous). Od počátku dvacátých let zobrazoval Karel Poláček středostavovské židovské obchodníky s reálně odporovanými detaily mluvy a mentality, ale zároveň s groteskní nadsázkou blízkou židovským anekdotám. Otokar Fischer však patrně jako první v české literatuře explicitně formuloval židovství jako existenciální problém. Výrazně se toto téma objevuje právě ve zmíněné básnické sbírce *Hlasy* (1923). Fenomén židovství se v ní reflektuje několikrát, především v klíčové básni „Ke kořenům“, v níž se mluvčí vrací nejprve ke svému dětství, pak k minulosti židovského národa a přiznává se k ahasverovskému údělu „věčných tuláků“. Od pravověrných Židů ho dělí odstup a nevíra. Zvolil si českou identitu, ale ani v ní se necítí být plně svůj a většinovou společností není akceptován:¹

1 Do básně se patrně promítla i autorova trpká zkušenost po uvedení hry *Přemyslovci* (1918), kdy mu někteří kritikové vytkli, že jako Žid nemůže sdílet český národní cit a vhled do českých dějin (srov. HOLÝ 2016: 57n.).

„A přec: / Jen příchozí. Jen host. Jen míšenec [...] od těch odlišen, jichž zpívám zpěv“ (FISCHER 1923: nestránkováno).

Podobné existenciální motivy se sice objevují u Richarda Weinera (jak to popsal například Petr Málek), ale pokud vím, nejsou explicitně spojeny s židovstvím. Jistou anticipací tohoto typu židovské postavy může snad představovat jen Ismael Lövith ve stejnojmenné povídce Gabriely Preissově v souboru *Porosené pavučiny* (1902).

Téma jinakosti Židů a jejich střetnutí s přezíravostí většinové společnosti se objevuje zejména v prvním poločase Hostovského tvorby do začátku čtyřicátých let. Silně zní v novele *Ghetto v nich* (1928; znovu v souboru *Cesty k pokladům*, 1934), kde vypravěč Pavel líčí svůj nerovný milostný vztah k Janě, která jej jako Žida přehlíží a uráží (srov. PAPOUŠEK 2012: 145; KROULÍKOVÁ 2016: 242). Pokračuje v prvním výrazném románu *Případ profesora Körnera* (1932) s titulním židovským protagonistou. Körner je příznačný Hostovského hrdina, vnitřně labilní a rozvrácený. Dozvídá se, že je smrtelně nemocen (nakonec se tato diagnóza ukáže jako mylná), a zároveň zjistí, že jeho žena je mu nevěrná. Körner není schopen dorozumět se s ostatními lidmi, sdělit jim své myšlenky a představy a sdílet jejich svět. Cítí se být „cizincem mezi cizinci“, zdá se mu, že žena i její milenec ho podvádějí a vysmívají se mu právě kvůli jeho židovství, že je „směšným a opovrženým židem, které je asi záslužné napálit!“ (HOSTOVSKÝ 2001: 171).

Při popisu Körnera je užito některých tradičních židovských a protižidovských stereotypů. Má kupříkladu velký nos, podle jeho soka a lékaře Osvalda nemá jako typický Žid dostatek vřelosti, je povrchní a bezpáteřný. Obecně je však třeba upozornit na to, že Hostovský při modelaci postav často se stereotypy různého druhu pracuje. Například v románu *Dům bez pána*, o kterém bude řeč dále, to podle mého názoru platí snad pro všechny ženské postavy: naivní mladičká Helena Lexová, dobrácká a zapomnětlivá, ale také moudrá teta Bedřiška, vypravěčova manželka Klára atd.

Pozoruhodná je dedikace díla. Román *Případ profesora Körnera* je věnován Jindřichu Kohnovi, židovskému mysliteli, který byl v té době jedním z hlavních orientačních bodů Hostovského hodnotového světa. V už zmíněném interview s A. J. Liehmem k tomu autor řekl:

Seznámil jsem se s podivínským a nedoceněným pražským filozofem Jindřichem Kohnem a snažil jsem se pochopit jeho filozofii asimilace.² Svými pregnantními definicemi mi Kohn mnohé osvětlil. Třeba: Židovství je věcí naší paměti a češství věcí naší vůle. – Ani paměť, ani vůli nelze vymazat. Naučil mě také tušit, ne-li poznat, že my, Židé z Čech, máme jakési možná osudové poznání. Kohn to vyjádřil slovy, jež jsou vyryta na náhrobku jiného česko-židovského předáka, lékaře Dr. Vohryzka: Z rodu židovského, s národem českým, nad národy³ (LIEHM 1990: 389).

Židovský akademický spolek Kapper, jehož byl Hostovský několik let předsedou, vydal rok po Kohnově smrti a rok před vydáním *Domu bez pána* rozsáhlý soubor jeho článků a projevů *Asimilace a věky* (1936). Najdeme zde několik pozoruhodných myšlenek, jimiž se Hostovského dílo mohlo inspirovat. Pro Kohna je například židovství zkušenost,

2 Kohn stejně jako Hostovský tíhl k asimilačnímu směru v židovské komunitě, tedy k integraci Židů do českého národa, ale oba byli otevření i jiným tendencím.

3 Jde o Kohnův projev na sjezdu Čechů-Židů v Brně v listopadu 1926. Hostovský tuto větu několikrát připomínal.

kteřá je příznačná pro člověka 20. století.⁴ Židovská komunita by podle něho mohla být miniaturou budoucí Panevropy, neboť Evropa na rozdíl od antiky a východních říší „je útvar vzniklý z lidské schopnosti asimilační“ (KOHN 1936: 254), což ji sblížuje s židovskou diasporou.

2.

Dům bez pána (1937) patří k prózám, kde jsou patrné autobiografické motivy. Odehrává se v městečku „mezi lesnatými kopci kladského pomezí“ (HOSTOVSKÝ 2018: 10), v němž vypravěč příběhu strávil dětství a kam se v situaci životní krize a existenciální tísně vrací jako domů, do místa jistoty a bezpečí. Emil, stejně jako autor, je nejmladší dítě. Autoři knihy *Egon Hostovský a jeho radosti života* uvádějí, že v *Domu bez pána* „je zachyceno prostředí spisovatelova rodného domu“ (HOSTOVSKÁ – SÁDLO – SVOBODOVÁ 2018: 11).

V knize *Literární dobrodružství českého spisovatele v cizině* (1966) Hostovský psal mimo jiné o dělnických bouřích, které na Hronovsku vypukly „kolem roku 1920“. Uvádí, že šlo o kolektivní smlouvy, které se místní továrníci zdráhali podepsat. Dělníci pochodovali od domu k domu, napadali majitele a ředitele tamních tkalcoven a přádelen, drancovali přepychové byty. Jediným majitelem tkalcovny, jehož se nedotkli, byl spisovatelův otec Josef Hostovský:

Když se hlučící zástupy zastavily pod našimi okny, matka omdlěla, sestry se daly do pláče a zsinálý otec se belhal o holi ke schodům, aby vyšel dobrovolně do rozkaceného živlu. Řev davů se změnil v jakési mručení: zřejmě se mnoho lidí najednou o něčem dohadovalo – a pak se ta divoká lidská řeka zase hnala dál, jako by nás nebylo (HOSTOVSKÝ 1995: 35).

Analogická scéna se odehrává ve vzpomínce rodiny Adlerových v románu *Dům bez pána*. Je však situována do antisemitských bouří v posledních letech první světové války:

„Pojď sem, Ervíne, a ty také, Emile! [říká Jindřich Adler bratrům] Máte dobrou paměť? Ve třetím roce války vypukly ve Starkově protizidovské bouře. Vzpomínáte si? Říkalo se, že židé mají plné sklepy a půdy zásob, že se přežívají, zatímco ostatní scípají hlady. Tenkrátě táhly ulicemi tisíce demonstrantů z celého okolí a...“

„Já vím,“ přerušil ho Ervín. „Nás jedině ušetřili ze všech židů, všude jinde roztloukli aspoň okna“ (HOSTOVSKÝ 2018: 101).

Na jiném místě své autobiografie Hostovský napsal:

V dětství dával jsem se na všechny události v naší rodině otcovýmá očima a ničemu jsem se jaksi nedivil. Ale tak kolem dvanácti roků mi začlo připadat, že náš dům je pln tajemství a záhad, jakým jsem nemohl přijít na kloub a k nimž moji rodiče nechtěli nebo nemohli dát žádné vysvětlení. Šeptalo se například u nás o jakémsi záhadném testamentu, který

4 Například: „Že diaspora je hraničním případem lidství ve schopnosti, vzdornosti a přizpůsobivosti, nemůže se lidstvo židovstvem nezabývat“ (KOHN 1936: 262).

prý zanechal dědeček, matčin otec a který prý byl zatajen nebo dokonce padělán jedním z mých strýců (HOSTOVSKÝ 1995: 11).

Testament je jedním z klíčových motivů románu. Spolu s dalšími motivy – věštba na pouti; Hedín záhadný milenec Pelikán, který se zastřelil; otcova poslední slova pronesená hebrejsky; Jindřichovy dlouho nevysvětlené těžkosti v Radechově; význačná postava Jakuba Wolfa – přibližuje *Dům bez pána* románu s tajemstvím. O závěti mluví poprvé Jindřich v kapitole „Vzpouřá“, vyslovuje podezření, že nejstarší syn Ervín otcův testament před ostatními tají. Vše se vysvětluje v poslední kapitole: závěť zatajila jediná sestra mezi sourozenci Heda, protože otec odkázal majetek svým dětem rovným dílem a ona se obávala, že nebude mít dostatečné věno. Když byla závěť později objevena, zdála se Ervínovi nespravedlivá a nejasná, a proto o ní před bratry nemluvil. Na konci se všichni sourozenci smířují, uvědomují si, že otcův odkaz nespočívá v sepsané závěti: „Všichni jsme vycítili, že nyní nejde o testament, nýbrž o předlouhou cestu našeho otce, o onu cestu, kterou jsme měli jít za ním. Na jejím začátku jsou staré, studené příkazy a na jejím konci je – láska“ (HOSTOVSKÝ 2018: 196). V té chvíli se všem zdá, že otec Richard Adler stojí vedle nich.

Václav Vaněk o vztahu sourozenců Adlerových k otci napsal, že každý z nich v sobě nese část otcova dědictví, ale jeho osobnost jim zůstává nepochopitelná. „Navzdory katarznímu závěru, ve kterém se sourozenci zbavují dětské závislosti na otci, na jeho nárocích a představách, problém vyřešen není. Spíše než vrácen lidské podobě je totiž otec nakonec vzdálen světu svých dětí bezděčným povýšením do božské inertnosti a nedešifrovatelnosti“ (VANĚK 2009: 301). Upozornil na to, že část kritiky dílo odmítla jako ohlas románu o mravním úpadku měšťanské rodiny (VANĚK 2018: 434n.). Sám soudím, že román nepřináší jen úpadek a krizi, ale také naději a že právě význačnost či vícehlasost postavy otce autorovi umožnila naznačit řešení krize, v níž se všichni sourozenci i jejich vztahy mezi nimi ocitají.

Není to totiž poprvé, kdy se fyzicky už mrtvý otec objevuje jako skrytě přítomný. Už ve druhé kapitole Ervín přemítá, „že vedle našeho otce žil mezi námi skrytě ještě kdosi druhý, koho jsme neznali po tváři a po hlase, kdo však byl pravým pánem domu a spolustrůjcem našeho údělu. Tento „jiný otec“ odtud neodešel. Někdy jako bych poznával ozvěnu jeho nehmotných kroků, jindy jako by se mne dotkl jeho dech z mých vlastních slov“ (HOSTOVSKÝ 2018: 40).

V situaci vrcholící osobní krize se Ervín vrací pozdě v noci do rodného domu. Vidí před sebou svítivě černou postavu, která jde vzhůru po schodech. S úžasem pochopí, že je to otec, a padne na kolena.

Zaslechl patrně hluk mého pádu, neboť se zastavil a obrátil.

„Jsi to ty, Emile?“

Byl to jeho hlas! Vždy k nám přicházel z temna velikých dálek. Chtěl jsem mu odpovědět, ale mohl jsem jen naprázdno pohybovat rty:

„Nepřišel jsem dnes k večěři, tatínku!“

„Jdeš pozdě, Emile!“

A šel dál. Jeho chůzi jsem poznal, jeho hlas i ozvěnu jeho kroků. Šel k nám. Vracel se. Vše nyní vybledlo před jeho zjevem, vše, co donedávna ještě plálo sedmými barvami a sedmými ohni nejsladších pokušení. A jenom má provinění trčela přede mnou (IBID.: 168).

Emil bloudí, je zmatený, žije v sebeklamech a myslí jen na sebe, řečeno s Baconem je uzavřen v idolu jeskyně. Bratr Jindřich mu říká: „Tys, Emile, nebyl vždycky tak hloupý, sobecký a zbabělý!“ (IBID.: 112). Podobně k němu mluví teta Bedřiška: „Tys nebyval takhle zlý!“ (IBID.: 152). Jeho příběh je v závěru příběhem pokání a návratem k autentickému „já“. Naplňuje se tak „planeta“ poutové jasnovidky Sidonie, která Emilovi po příjezdu do Starkova předpovídá „dlouhou, dlouhou cestu“.

Martin Pokorný zde (na konferenci) vyslovil důležitou myšlenku, když mluvil o doteku a niterném srozumění duší jako základním kamenu Hostovského fikčního světa. Řekl, že erotika je něco, co onomu hlubšímu doteku překáží, co je třeba ke srozumění duší překonat. Platí to i v případě *Domu bez pána*. Erotické pokušení představuje plavovlasá naivní Helena Lexová, jež si z Emila učiní důvěrníka, aniž by tušila, že je pro ni ochoten opustit celý svůj dosavadní svět.

Na Emilově cestě hraje klíčovou roli právě postava otce. Postihl to Vladimír Papoušek ve své monografii o Hostovském:

Postava starého Adlera je tedy symbolickou projekcí tohoto vnitřního pocitu „chybění“. Adler tvoří pomyslný střed prostoru, sourozeneckého kruhu, domu, v němž se vše odehrává. Stává se tedy skrytou středovou postavou představující nepřítomnou hodnotu, něco, co je usilovně hledáno. [...] Skrytost středového fenoménu zároveň odkazuje ke skrytosti bytí, které se odhaluje vždy pouze částečně, nikdy však není zastizitelné ve své celkovosti (PAPOUŠEK 1996: 89).

Fantaskní a zároveň reálná prezentace postavy otce tuto figuru přibližuje, zdá se mi, dědečkovi-Bohu Otcí v Čapkově *Krakatitu*, který v závěru hrdinu odvádí od pokušení moci i závratí lásky, třaskavých výbušnin a třaskavých vášní. Pokud bychom s trochou drзости aplikovali na Čapkův *Krakatit* (vystavený mimo jiné i na půdorysu pohádky) jungovský výklad kouzelných pohádek, v nichž hledání princezny znamená hledání ztracené duše – potom můžeme využít i jeden ze základních Jungových archetypů, „moudrého starce“ k výkladu postavy otce Adlera, všeobecně oblíbeného lékaře i učence. Vždyť lékař je vedle kouzelníka, světce a kněze ideálním ztělesněním tohoto archetypu, který z temnoty pouhého biologického žití podle Junga vede do světla smyslu. Moudrý stařec se v mýtech, pohádkách a snech „objevuje vždycky v situaci, kdy je třeba vhledu, pochopení, dobré rady, rozhodnutí, plánu atd., ale my nejsme schopni jich dosáhnout vlastními prostředky“ (JUNG 1997: 277).

Nevíme, zda Egon Hostovský znal Jungova díla a četl je. Ale leccos navědčuje tomu, že o analytickou psychologii zájem mít mohl. Z *Paměti Václava Černého*, který byl během pražských studií Hostovského spolubydlícím, víme, že Hostovský vyznával Freudovu psychoanalýzu, „poučil ho jeho starší hronovský krajan, někdejší náhodský spolužák mého bratra a teď už pražský lékař-psychiatr, Dr. Hirsch“ (ČERNÝ 1994: 195). Právě v té době, v roce 1929, vyšel ve Volné Myšlence český překlad Freudovy knižní stati *Budoucnost jedné iluze* (v originále 1927). Onou iluzí je náboženství, které Freud vykládá jako reakci na bezmocnost a bezradnost člověka, jako infantilní touhu dítěte po otcí, otcovské ochraně i autoritě. Náboženská zkušenost je opakováním této dětské zkušenosti. „Když dorůstající člověk zjistí, že je mu souzeno zůstat natrvalo dítětem, že se nikdy neobejde bez ochrany proti cizí převaze, propůjčí jí rysy otcovské postavy, vytvoří si bohy, jichž se bojí, snaží si je naklonit a posléze jim svěřuje svou ochranu.

Tak je motiv touhy po otci totožný s potřebou ochrany proti lidské nemohoucnosti“ (FREUD 1990: 290–291). Freudovi pokračovatelé na tento výklad navázali. Tak (kromě C. G. Junga) problém analyzuje také Erich Fromm v *Psychoanalýze a náboženství* (1950, česky 2003), který píše, že vzdá-li se člověk iluze otcovského Boha, bude jako dítě, které odešlo z otcovského domu. Není právě v takové situaci vypravěč Emil a vlastně všichni sourozenci v *Domu bez pána*? Jacques Lacan ve svých přednáškách z padesátých let mluví o figuře *père symbolique*, symbolického otce, jenž je garantem zákona – utváří, legitimizuje a prosazuje zákon.

Václav Vaněk ve studii *Návraty a extáze* vyslovil podnětnou myšlenku, když napsal, že protagonisté Hostovského děl vždy touží po světě odlišném od světa, v němž právě žijí – po světě, který se nachází „jinde“. Uvádí, že komunikaci mezi oběma světy zprostředkovávají „poslové“ (VANĚK 2009: 320). V románu *Dům bez pána* tak podle něho funguje poutová věštkyně Sidonie. Sám bych se pokusil k ní jako dalšího „posla“ přidat rozpornou postavu Jakuba Wolfa. Je to totiž právě on, který vypravěči zprostředkovává svět starozákonní a židovské tradice, k níž postava otce také může odkazovat. V kapitole „Až přijde Mesiáš“ Jakub zpívá píseň berdičevského reba, oblíbenou mezi chasidy. Václav Vaněk v komentáři k poslednímu vydání *Domu bez pána* píše, že ji složil Lévi Jicchak z Berdičeva (1740–1809) a že pod názvem Dudele zlidověla (VANĚK 2018: 437). Je známo, že Hostovský se vydal za chasidy do Haliče se znalcem jejich světa Jiřím Langerem a v románu najdeme pozoruhodnou zmínku o tom, že otec Adler se zajímal o východní Židy a „měl s nimi cosi společného“ (HOSTOVSKÝ 2018: 59).

*Pane domu, Pane světa,
 Pane domu, Pane světa,
 aj, chce se mi ti říkat „ty“:
 ty, ty, ty, ty...
 A je emcoechó,
 veaje loj emcoechó?
 Kde tě mohu najít,
 a kde tě najít nemohu?
 Ty, ty, ty, ty...
 Kudy chodím – ty
 a kde stojím – ty,
 jenom ty, jenom ty,
 pořád ty, a zase ty,
 ty, ty, ty, ty!
 Je mi dobře – jsi to ty,
 od zlého mě chraň – ach ty!
 Ty, ty, ty, ty...
 Ty jsi východ, ty jsi západ,
 ty jsi sever, ty jsi jih,
 ty, ty, ty, ty!
 Nebe ty a země ty,
 nahoře ty, dole ty,
 ty, ty, ty, ty! Ty, ty, ty, ty,
 ať jdu, kam jdu světem širým –
 všude ty! (IBID.: 167).*

„Pán světa“, „Ribono šel olam“, je v judaismu jedna z variant Božího jména. Pojmenování „pán domu“ v *Domu bez pána* však také může odkazovat ke skrytému přítomnému otci Richardu Adlerovi i ke skrytému přítomnému Hospodinu. V citované písni i jinde v textu románu se několikrát objevují hebrejská slova. Hebrejsky mluví otec před smrtí, ale děti mu nerozumějí. Hebrejsky pronáší dospívající Emil haftóru při obřadu bar micva. „Ještě se pamatuji na svou haftóru, kousek bych jí dosud uměl odříkat z paměti, nerozumím z ní však už ani zbla. Co asi znamenají slova *ký moleó hoórec deó es Adonoj kamájim lajom mechasim?*“ (kurziva EH, IBID.: 42).

Emilova vzpomínka na dětství – jako u velké části Hostovského postav (HOLÝ 1998) – hraje v románu výraznou roli. V tomto případě ovšem jde o specificky židovskou tradici, podobně jako u zmíněného Körnera, který si vzpomíná na synagogu, kde byl konfirmován, a hřbitov, kde za otce odříkal kaddiš. Emil se vrací k hebrejským slovům při bar micva ještě jednou, mluví o nich s Jakubem Wolfem:

„[...] Co znamenají slova z mé haftóry: *Ký moleó hoórec deó es Adonoj...*“

„*Izaiáš! Krásná kapitola! Nic už o ní nevíš? Nic nevíš o tom, jaký bude svět, až přijde Mesiáš? Vlk bude přebývat s jehňátkem a tygr s beránkem bude uléhat a malý chlapec povede věrný trojlístek – telátko, lvíče a jalovičku. U děr zmije si bude hrátí kojeneček a u doupěte baziliškova bude nemluvně mávatí ručkou. Nikdo nikomu nebude ubližovati – ký moleó hoórec deó es Adonoj kamájim lajom mechasim – neboť celý svět zaplaví poznání Boha, tak jako vodstva přikrývají moře!*“ (IBID.: 164).

Tato jedenáctá kapitola Izajáše je jednou z nejznámějších částí *Starého zákona*. Její klíčové pasáže v ekumenickém překladu znějí:

I vzejde proutek z pařezu Jišajova a výhonek z jeho kořenů vydá ovoce.

Na něm spočine duch Hospodinův: duch moudrosti a rozumnosti, duch rady a bohatýrské síly, duch poznání a bázně Hospodinovy.

[...]

Vlk bude pobývat s beránkem, levhart s kůzletem odpočívát. Tele a lvíče i žírný dobytek budou spolu a malý hoch je bude vodit.

[...]

Kojeneček si bude hrát nad děrou zmije, bazilišku do doupěte sáhne ručkou odstavené dítě.

[...]

V onen den budou pronárody vyhledávat kořen Jišajův, vztýčený jako korouhev národům, a místo jeho odpočinutí bude slavné (BIBLE 1984: 566n.).

V židovské tradici je to předpověď panování Davidova, neboť on byl nejmladším synem Jišaje a nečekaně právě na něm spočinula Boží milost a byl pomazán na krále. Pro křesťany to znamená prefiguraci příchodu Ježíše Krista, potomka krále Davida a tedy i Jišaje. Obecně se zde líčí harmonie, která nastane po příchodu Mesiáše resp. po posledním soudu (na tyto biblické verše odkazuje i slavná Halasova báseň „A co básník“: „a levou chci jen psát / tygra i s beránkem“).

Pařez, který se zdá být mrtvý, se tedy promění v živý kořen, z něhož vzejde zelený proutek a nový kmen a strom. Bude to počátek budoucího věku, jenž přinese mír

a pokoj. Lze to vyložit i tak, že to, co je v očích světa opovržené a bláznivé, se stane živým základem nového světa.

S tímto obrazem souvisí závěr *Domu bez pána*. Vypravěč, který se vydává na cestu, která má znamenat návrat k autentickému „já“, se ve vlaku naposledy setkává s Jakubem Wolfem. Na jeho otázku, kam jede, Jakub odpovídá „Domů! Zpátky, odkud jsem přišel!“ (IBID.: 200). A mumlá sám pro sebe hebrejskou větu: „Zerok chitre leavire a-ikurej koe.“ Vysvětluje, že jde o přísloví z talmudu, které znamená: „Hod' větev do vzduchu, vrátí se vždy ke svým kořenům!“ (IBID.)⁵ Vrací se tak motiv skrytých kořenů, z kterých vyroste nový proutek, jak to čteme u Izajáše. Román líčí Emilovo ztroskotání, ale na rozdíl od jiných Hostovského děl naznačuje také jistou naději. Zdá se, že židovská tradice, kterou *Dům bez pána* několikrát tematizuje, byt' ne vždy v živé a produktivní podobě, k tomu přispěla. Román otevírá napohled velmi skeptické motto ze Žalmu 95: „...zanevřel jsem na pokolení to, a řekl jsem: je to lid, jenž bloudí srdcem...“ Když si však přečteme celý tento žalm, vidíme, že Hospodinovo zanevření na židovský lid se týká minulosti, pokolení bloudícího na poušti. Obdobou tohoto pokolení mohou být sourozenci Adlerovi. Ti však v závěru každý svým způsobem nacházejí novou cestu. A tak by pro ně mohla spíše platit úvodní slova tohoto Žalmu, který vyzývá ke chvále Hospodina, sklonění se před ním a oslavě naší spásy. Tak daleko autor viditelně nešel, ale slovy vypravěče v závěru, že se jedné květnové noci vracejí podle přísloví talmudu (viz výše „Hod' větev do vzduchu, vrátí se vždy ke svým kořenům!“) dva Židé na svá pravá místa, ukazuje možnost překonání krize.

PRAMENY:

FISCHER, Otokar
1923 <i>Hlasy</i> (Praha: Aventinum)	2001 [1932] „Případ profesora Körnera“, in:
<i>Ztracený stín. Případ profesora Körnera</i> , Spisy
Egona Hostovského, sv. 1, ed. O. Hostovská
(Praha: Akropolis), s. 133–286
HOSTOVSKÝ, Egon
1995 [1966] <i>Literární dobrodružství českého
spisovatele v cizině aneb O ctihodném povolání
kouzla zbaveném</i> , Spisy Egona Hostovského,
sv. 12; ed. O. Hostovská (Praha: ERM)	2018 [1937] „Dům bez pána“, in: <i>Dům bez pána.
Půlnoční pacient</i> , ed. Š. Pašková (Brno: Host)
1997 [1954] <i>Půlnoční pacient</i> , Spisy Egona
Hostovského, sv. 8; ed. O. Hostovská (Praha:
Akropolis)	KOHN, Jindřich
1936 <i>Asimilace a věky I</i> (Praha: Akademický
spolek Kapper)

5 V románu *Půlnoční pacient*, který byl napsán v druhém autorově exilu (poprvé anglicky 1954) vyslovuje podobnou větu vypravěčova matka, prostá česká žena z venkova: „Všechno, co roste, kvete a zraje, vrací se nakonec v pádu ke kořenům“ (HOSTOVSKÝ 1997: 188). Zdá se tedy, že jde jeden z výrazných motivů autorovy tvorby.

LITERATURA:

- 1984 *Bible. Písmo svaté Starého i Nového zákona*, ekumenický překlad, 2. vyd. (Praha: Ekumenická rada církví)
- ČERNÝ, Václav
1994 *Paměti I*, ed. H. Pospíšilová (Brno: Atlantis)
- EISNER, Pavel
1948 „Židovství Otokara Fischera“, in: *Památce Otokara Fischera*; ed. K. Polák (Praha: Práce), s. 68–72
- FREUD, Sigmund
1990 *O člověku a kultuře*; ed. J. Stromšík, přel. L. Hošek a J. Pechar (Praha: Odeon)
- HOLÝ, Jiří
1998 „Znovunalezené dětství – Nezval, Schulz, Hostovský“, *Česká literatura* 46, č. 1, s. 3–14
2004 „Egon Hostovský und seine Romanwelt“, in: *Egon Hostovský: Siebenmal in der Hauptrolle* (München: Deutsche Verlags-Anstalt), s. 293–305
2016 „Reprezentace Židů a židovství na konci 19. století a v prvních desetiletích 20. století“, in: *Cizí i blízcí. Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století* (Praha: Akropolis), s. 23–70
- HOSTOVSKÁ, Olga – SÁDLO, Václav – SVOBODOVÁ, Barbora
2018 *Egon Hostovský a jeho radosti života* (Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy)
- JUNG, Carl Gustav
1997 *Archetypy a nevědomí. Výbor z díla II*, přel. E. Bosáková, K. Černá a J. Černý (Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka)
- KROULÍKOVÁ, Lucie
2016 „Židovské motivy v literárním díle Egona Hostovského“, in: Jiří Holý (ed.): *Cizí i blízcí. Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století* (Praha: Akropolis), s. 233–251
- LIEHM, Antonín J.
1990 [1970] *Generace* (Praha: Československý spisovatel)
- PAPOUŠEK, Vladimír
1996 *Egon Hostovský. Člověk v uzavřeném prostoru* (Praha: H & H)
2012 *Žalmy z Petfieldu* (Praha: Akropolis)
- VANĚK, Václav
2009 „Třikrát o Egonu Hostovském“, in: *Disharmonie. Příroda – společnost – literatura* (Praha: Dauphin), s. 287–339
2018 „Komentář“, in: *Egon Hostovský: Dům bez pána. Půlnoční pacient* (Brno: Host), s. 425–444

